

Κατοχικό Δάνειο

Α. Ιστορικό

Η οικτρή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας μετά τη ναζιστική εισβολή το 1941 η οποία επιδειωνόταν συνεχώς, αλλά και ο λιμός του χειμώνα του έτους αυτού, οδήγησαν τις δύο χώρες του άξονα, Γερμανία και Ιταλία σε δημοσιονομική συνδιάσκεψη στη Ρώμη από τον Ιανουάριο έως το Μάρτιο του 1942 με αντικείμενο τον καθορισμό της ιταλογερμανικής συνεργασίας κατά το 1942. Στις 14.3.1942 τερματίζεται η Δημοσιονομική Συνδιάσκεψη με την υπογραφή σειράς συμφωνιών μεταξύ αυτών και η σχετική για την Ελλάδα που την υπέγραψαν που την υπέγραψαν οι Κυβερνήσεις του Ράιχ και η Ιταλική Κυβέρνηση.

Η Συμφωνία αυτή ανακοινώνεται με ρδ στην Ελλάδα από τους πληρεξουσίους του Ράιχ και της Ιταλίας (ρδ 160/23.3.1942 και σημείωμα Ν.04/6406/461/23/3/1942 αντιστοίχως). Με τη σειρά ο Υπουργός Οικονομικών δίνει εντολή στην Τράπεζα της Ελλάδος να συμμορφωθεί προς την εντολή του γερμανού πληρεξουσίου (βλ. Εμπιστευτικό Σημείωμα Πασσιά σημείο γ.).

Σύμφωνα με το περιεχόμενο της παραπάνω συμφωνίας

- I. η ελληνική κυβέρνηση υποχρεούται κατά μήνα να καταβάλλει ως έξοδα κατοχής 1,5 δις δρχ., ποσό που θα κατανέμεται εξίσου μεταξύ Γερμανίας και Ιταλίας (άρθρο 2),
- II. οι αναλήψεις από την Τράπεζα της Ελλάδος του ποσού αυτού θα χρεώνονται στις κυβερνήσεις της Γερμανίας και της Ιταλίας σε δραχμές και χωρίς τόκο (άρθρο 3),
- III. η επιστροφή των άνω του παραπάνω ορίου ποσών θα γίνει αργότερα (άρθρο 4),
- IV. η συμφωνία ισχύει αναδρομικά από 1.1.1942.

Η παραπάνω Συμφωνία αναπροσαρμόζεται και τροποποιείται με τη συμμετοχή αυτή τη φορά ελλήνων εκπροσώπων (του πρωθυπουργού αφενός, και του Υπουργού Οικονομικών αφετέρου, όπως και των πληρεξουσίων του Ράιχ και της Ιταλικής Κυβέρνησης). Σύμφωνα με το πρακτικό της 2.12.1942

- I. το κατά μήνα 1,5 δις δρχ. θα αναπροσαρμόζεται με κινητή τιμαριθμική κλίμακα από τα αγαθά που κατονομάζει. Κατά μήνα τα άνω των 8 δις δρχ. θα χρεώνονται ως δάνειο (άρθρο α),
- II. τα άνω του ορίου των 8 δις δρχ. κατά μήνα δανειακά ποσά από 1.4.1943 θα καταβάλλονται από τα κέρδη των εταιρειών Degriges και Sagic (άρθρο β),
- III. τα δανειακά ποσά που ήδη έχουν αναληφθεί όπως και αυτά που θα αναληφθούν μέχρι 31.3.1943 θα αρχίσουν να εξοφλούνται από τον Απρίλιο 1943 με δόσεις (άρθρο β, παράγραφοι 2 και 3),
- IV. η συμφωνία της 2.12.1942 μπορεί με κοινή συμφωνία να τροποποιηθεί, όχι όμως πριν την 31.3.1943 (άρθρο στ),
- V. η ισχύς της αρχίζει από 1.11.1942 (άρθρο α).

Τέλος, η παραπάνω συμφωνία τροποποιείται επίσης στις 18.5.1943 λόγω των δίχως όριο διαρκώς αυξανόμενων προκαταβολών. Με την τελευταία αυτή

τροποποίηση καταργείται το όριο των 8 δις δρχ και εισάγονται νέα αγαθά ως βάση τιμαριθμικής αναπροσαρμογής των εξόδων κατοχής.

Σύμφωνα με το εμπιστευτικό υπόμνημα Πασιά το καταβληθέν ποσό από 1.1.42 και μέχρι το τέλος της Κατοχής από την Τράπεζα της Ελλάδος προς τη Διοίκηση των Γερμανικών και των Ιταλικών στρατευμάτων ανήλθε συνολικά σε ύψος 290.631.490 δολλαρίων ΗΠΑ (αξίας 1938). Τέλος σύμφωνα με άλλη πηγή ο πληρεξούσιος του Ράϊχ κατά την περίοδο της Κατοχής Αλτενμπουργκ υπολογίζει τη δανειακή οφειλή της Γερμανίας προς την Ελλάδα το 1964 σε ύψος 400 εκ. σταθερών μεταπολεμικών μάρκων (Τ.Μ. Ηλιαδάκης: «Οι επανορθώσεις και το γερμανικό κατοχικό δάνειο» Εκδ. Δετοράκη, Αθήνα 1997 σελ. 129).

Κατά τη Συνδιάσκεψη των Παρισίων για τις γερμανικές επανορθώσεις που συγκλήθηκε το Νοέμβριο του 1945 ο Πρόεδρος της Ελληνικής Αντιπροσωπείας κατέθεσε δήλωση στην οποία αφού εξέθετε την αξίωση εκ του δανείου δήλωσε ότι δεν την θεωρεί «υπαγομένη εις τας διατάξεις της υπό κατάρτισιν Συμβάσεως» (“Mr Sbarounis added that his Government considered them as contractual obligations which were not included in the claims for which settlement has been provided by the terms set forth in pars. A of article 2”). Η Επιτροπή (Committee of the Heads of Delegations) έλαβε σημείωση της δηλώσεως αυτής με τη φράση “The Committee took note of this statement”. (Εκθεση Παλιεράκη σημ. 29 και έγγραφο C.P.R./PV.40)

Στο Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων το ελληνικό υπόμνημα διαχώριζε από την αρχή το Κατοχικό Δάνειο από τις λοιπές επανορθώσεις. Στο ελληνικό επανορθωτικό υπόμνημα της 29.7.1946 (παρ. 28) περιλαμβανόταν πρόταση ως προς το άρθρο 74 του Σχεδίου Συνθήκης Ειρήνης με την Ιταλία σύμφωνα με την οποία η Ιταλία υποχρεούτο να καταβάλει στην Ελλάδα έναντι του Κατοχικού Δανείου το ποσό των 64.800.000 δολαρίων (αξίας 1938). Όμως την 1.10.1946 η ελληνική αντιπροσωπεία λαμβάνοντας υπόψη τη στενότητα χρόνου και την επιθυμία των Συμμάχων να εξετάσουν λεπτομερώς την περίπτωση του δανείου, «θεωρεί το κείμενο της Συνθήκης Ειρήνης ουδαμώς θίγον την έναντι της Ιταλίας ελληνικήν πίστωσησιν στηριζομένην επί της υποχρεώσεως της αναληφθείσης κατά Μάρτιον 1942 να επιστρέψει τας προκαταβολάς τας γενομένας υπό της Τραπεζής της Ελλάδος επί πλέον και εκτός των δαπανών κατοχής και ότι επιφυλλάσσει να ασκήσει τα εξ αυτής (της ελληνικής πιστώσεως) προκύπτοντα δικαιώματα έναντι της Ιταλίας δια της κανονικής διπλωματικής ή άλλης νομίμου οδού».

Σε επιστολή του Δ/ντού του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας της Ομοσπονδιακής Γερμανίας προς τον Α. Παπανδρέου στις 25.3.1965, τονίζεται ότι «η Ομοσπονδιακή Κυβέρνησις δεν δύναται να αποστή της σαφούς θέσεως, καθήν ελληνικαί απαιτήσεις εκ της κατοχής είχαν ρυθμισθεί δια του άρθρου 5 της Συμφωνίας του Λονδίνου περί οφειλών». Προστίθεται δε ότι «εν έτει 1958 κατά την σύνταξιν της συμβάσεως μεταξύ της Ελλάδος και Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας δια την παραχώρησιν πιστώσεως 200 εκ. DM υπήρξεν ομοφωνία μεταξύ των δύο Κυβερνήσεων, ότι δια της εν λόγω συμβάσεως θα διεγράφοντο οριστικώς τα εκ της κατοχής δημοσιονομικά ζητήματα, τα οποία θα ήτο τυχόν δυνατόν να ανακύψουν εισέτι υπό ορισμένας προϋποθέσεις. Λόγω της εμπιστευτικής θέσεως του θέματος είχαν αποφευχθεί εκατέρωθεν η γραπτή ρυθμίσις. Υπό τας προϋποθέσεις αυτάς

δεν πιστεύω ότι η Ελληνική Κυβέρνησις, επικαλουμένη την συμφωνίαν της Ρώμης, πλησίον των γερμανικών υπηρεσιών, θα ηδύνατο να επιτύχη τας επιδιώξεις της».

Σε ρδ του Υπουργείου Εξωτερικών από 9.11.1966 τονίζεται ότι το Κατοχικό Δάνειο είναι επί πλέον των εξόδων κατοχής (“... des versements effectues par cette derniere aux Autorites Allemandes d’occupation en dehors des frais d’ occupation...”) και ότι δεν υπήρξε παραίτηση ούτε το 1958 ούτε μεταγενέστερα (“... Il resulte clairement de ce qui precede que les informations du Gouvernement Federal sur les pretendues renunciations helleniques a la criance en question ne correspondent pas a la realite ...”).

Σε απάντηση των παραπάνω η Πρεσβεία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας με ρδ.(No 68/67 από 31.3.1967) θεωρεί ότι δεν προκύπτει από δηλώσεις ελλήνων εκπροσώπων πρόθεση οποιασδήποτε παραιτήσεως (“...the Federal Government did not presume at any time that by statements of this kind then or on later occasions the Greek Government intended to formally renounce claims legally substantiated which it believes to have from the time of the occupation during the Second World War”). Προσθέτει όμως ότι δεν μπορεί να εξετάσει τις αξιώσεις αυτές λόγω του άρθρου 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του 1953.

Το ζήτημα του Κατοχικού Δανείου ετέθη εκ νέου με ρ.δ. της Ελληνικής Κυβέρνησης προς τη Γερμανική (ρ.δ. 237/7953/AS 2831 από 10.11.1995). Στη ρ.δ. αφού παρουσιάζεται το ιστορικό του Κατοχικού Δανείου τονίζεται ότι στις μέχρι τότε οχλήσεις της Ελληνικής πλευράς προβαλλόταν από γερμανικής πλευράς το επιχείρημα ότι δεν μπορεί να υπάρξει ικανοποίηση λόγω του άρθρου 5 παρ.2 της Συνθήκης του Λονδίνου. Όμως όπως υποστηρίζεται στην παραπάνω ρ.δ. «η νέα κατάσταση όπως προέκυψε από την ένωση των δύο Γερμανιών (Συνθήκη ενοποίησης της 12.9.1990) και την υιοθέτηση κειμένων όπως η Χάρτα των Παρισίων, μετέβαλε την προηγούμενη νομική κατάσταση η οποία στηριζόταν στην προμνημονευθείσα Συμφωνία του Λονδίνου του 1953. Εφόσον, επομένως τα δύο γερμανικά κράτη ενώθηκαν και ρυθμίσθηκε οριστικά στο διεθνές πεδίο το θέμα της Γερμανίας όπως προκύπτει και από τον ίδιο τον τίτλο της Συνθήκης της Μόσχας, η ελληνική κυβέρνηση πιστεύει ότι εξέλειπε πλέον ο λόγος της αναβολής και δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη της λύσεως του θέματος των αποζημιώσεων και επανορθώσεων γενικώς και, ειδικότερον του ζητήματος του εκ των προμνημονευθεισών καταβολών δημιουργηθέντος γερμανικού χρέους.» (“...die Voraussetzungen vorhanden sind, die zur Lösung des allgemeinen Problems den Entschadigungen und Reparationen und insbesondere der Frage nach der aus den vorerwahrnten Zahlungen entstandenen deutschen Schuld erforderlich sind.”). Η παραπάνω ρ.δ. κατέληγε με την πρόταση στην Κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας για «την έναρξη συνομιλιών προς ρύθμιση του θέματος των γερμανικών χρεών έναντι της Ελλάδος που προέκυψαν από τις επιβληθείσες στην Τράπεζα της Ελλάδος καταβολές».

Όπως προκύπτει από ανακοίνωση τύπου του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών που εκδόθηκε με αφορμή την επίδοση της παραπάνω ρ.δ. στον Υφυπουργό κ. Hartmann, ο τελευταίος απάντησε ότι «μετά την πάροδο 50 ετών από του πέρατος του πολέμου και δεκαετιών αξιοπίστου και στενής συνεργασίας της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας με τη διεθνή κοινότητα απώλεσε το

πρόβλημα των επανορθώσεων την δικαιολογητική του βάση». Όμοια περίπου απάντηση εδόθη σε γραπτή ερώτηση της βουλευτού κας Jelpke (PDS) από το Ομοσπονδιακό Υπουργείο Οικονομικών.

B. Νομικός Χαρακτήρας

Ως προς το νομικό χαρακτήρα των συμβάσεων που υπογράφηκαν στη Ρώμη στις 14.3.1942 και των τροποποιήσεών τους έχουν υποστηριχθεί οι ακόλουθες απόψεις:

Κατά τον Ι. Πασιά (βλ. Προαναφερθέν Εμπιστευτικό Σημείωμα Πασιά) βασική σχέση σύμφωνα με την οποία τα στρατεύματα κατοχής έλαβαν τα παραπάνω ποσά αποτελεί η προαναφερθείσα σύμβαση της Ρώμης. Η σύμβαση αυτή δεν έγινε με την ελεύθερη βούληση της Τράπεζας της Ελλάδας, αλλά κατόπιν εξαναγκασμού, το ελάττωμα όμως αυτό δεν μπορεί να το επικαλεσθεί εκείνος που δημιουργεί τον εξαναγκασμό αυτό. Η σύμβαση αυτή είναι δανειστική και έτσι τις εννοεί η Τράπεζα καθώς ονομάζει τις σχετικές παροχές «χρηματοδοτήσεις». Ο Ι. Πασιάς θεωρεί ότι πρόκειται περί «επιβληθείσης συμβάσεως δανείου της Τραπέζης της Ελλάδος (προσώπου ιδιωτικού δικαίου) προς τας Κυβερνήσεις του Ράϊχ και Ιταλίας των οποίων εκπρόσωπος είναι ο συμβαλλόμενος» καθώς η Τράπεζα της Ελλάδος "εξηναγκάσθη εις τον δανεισμόν δια της μεσολαβήσεως και τρίτου (Υπουργού των Οικονομικών), τον οποίον ο επιβαλών το δάνειον εχρησιμοποίησε ως μέσον ίνα τούτο διεκπεραιώση, κατ' ουσίαν αβούλως, την επιθυμίαν του δεν μεταβάλλει την ουσιαστικήν σχέσιν. Εις την Τράπεζαν της Ελλάδος δεν εδίδετο εντολή υπό του Υπουργού Οικονομικών δρώντος εξ ιδίας βουλήσεως ούτε παρέχεται υπ' αυτού εντολή ως ίδια αυτού εντολή. Ο Υπουργός των Οικονομικών «διαβιβάζει» το έγγραφον του εκπροσώπου του Ράϊχ και «παρακαλεί» όπως η Τράπεζα «συμμορφωθεί» με αυτό. Η Τράπεζα δηλαδή εκτελεί την απόφασιν του Γερμανού εκπροσώπου, όστις επιβάλλει αυτή μέσω του Υπουργού τον δανεισμόν, αυτοδεσμευόμενος συγχρόνως, ως δηλοί εν τω εγγράφω του ως οφειλέτης του ποσού που λαμβάνει». Ο Ι. Πασιάς προσθέτει ότι "εκ της χρεώσεως του Δημοσίου, εντολή τούτου, η Τράπεζα απέκτησεν ενδεχομένως και το Δημόσιον ως πρόσθετον οφειλέτην, αλλά δεν απώλεσεν ως οφειλέτην τον λαμβάνοντα λόγω δανείου, συναφθέντος υπ' αυτού μετά της Τραπέζης η ενοχή την οποίαν ανελάμβανε δια της εντολής του το Δημόσιον δεν είχε φύσιν στερητικήν αλλ' εγγυητικήν». Ο Ι. Πασιάς συνεχίζει ότι ο ν. 18/1944 «δεν αφορά, κατά σταθεράν νομολογίαν του Αρείου Πάγου τας απαιτήσεις αι οποίαι την 11 Νοεμβρίου 1944 δεν ήσαν γεγεννημένα. Η θεμελιούσα δε τας ανωτέρω απαιτήσεις σύμβασις προέβλεπεν ενεργείας του οφειλέτου ως προϋπόθεσιν του απαιτητού της εκ των αναλήψεων αυτού οφειλής, εις την οποίαν ούτος ουδέποτε προέβη, και εις την οποίαν ο δανειστής, εν όψει των περιστάσεων, δεν ηδύνατο βεβαίως να τον αναγκάση. Ασχέτως όμως τούτου εξαιρείται πάντως εκ του ν. 18 η απαίτησις δια την ζημίαν η οποία προέκυπεν ακριβώς εκ των πράξεών τούτων, του εξαναγκασμού δηλαδή της Ελληνικής Κυβερνήσεως και της Τραπέζης εις την άμετρον έκδοσιν χαρτονομίσματος». Εν κατακλείδι κατά τον Ι. Πασιά «η σύμβασις εκ της οποίας απορρέει η απαίτησις περι ής ανωτέρω, δεν αποτελεί «πολεμικήν πράξιν», αλλά δικαιοπραξίαν κοινής συναλλαγής (δάνειον), ούτε μεταβάλλει φύσιν εκ του ότι επεβλήθη εις τον οφειλέτην δι' εξαναγκασμού. Διαρκούντος πολέμου τινός δεν παύουν αι συμβάσεις

του κοινού δικαίου να έχουν ενέργειαν, ούτε μεταβάλλονται εις «πολεμικές πράξεις», επειδή καθίστανται δυνατά λόγω πολέμου».

Η επιχειρηματολογία αυτή του Ι. Πασιά αναφέρεται στην άποψη που είχε διατυπώσει σε γνωμοδότησή του από 18.4.1956 ο Νομικός Σύμβουλος του Κράτους κ. Χατζηδάκης σύμφωνα με την οποία "το χρέος τούτο διεγράφη δια της νομισματικής μεταρρυθμίσεως του άρθρου 5 παρ. 2 του ν. 18/44, ο νομοθέτης του οποίου δεν έλαβε την πρόνοιαν να εξαιρέση της εφαρμογής του τα εις δραχμάς χρέη της αλλοδαπής προς την Ελλάδα ..." και συνεχίζει "Συνεπώς κατ' εφαρμογήν του άρθρου 5 παρ. 2 του ν. 18/44 πρέπει να γίνει δεκτόν ότι θεωρουμένης της μεταξύ της Ελληνικής Πολιτείας και των κατεχουσών στρατιωτικώς το Ελληνικόν έδαφος δυνάμεων σχέσεως, της προκυψάσης εκ της εις τας στρατιωτικές αρχάς καταβολής χρηματικών ποσών εις δραχμάς, τη χρεώσει τούτου εις δραχμάς ως σχέσεως ιδιωτικού δικαίου, δεν υφίσταται μετά τον ν. 18/44 αξίωσις της Ελληνικής Πολιτείας κατά των ειρημένων Πολιτειών" (βλ. Σημείωμα Β' Γεν. Δ/σεως ΥΠΕΞ από 16.11.1978)

Σύμφωνα με την από 9.9.1963 Εμπιστευτική Έκθεση Παλιεράκη προς τον τότε Πρωθυπουργό Π. Πιπινέλη, η συμφωνία μεταξύ Γερμανικής και Ιταλικής Κυβέρνησης μολονότι επιβλήθηκε στην ελληνική, είναι δεσμευτική γι' αυτές καθώς αυτοδεσμεύθηκαν ελεύθερα ως προς τους όρους της. Όμως, κατά το συντάκτη της έκθεσης η υπόσχεση ενδεχόμενης μεταγενέστερης ρύθμισης ("δύναται να λάβη χώραν μεταγενεστέρως" κατά την παρ. 4 της Συμφωνίας της Ρώμης) αποτελεί το ασθενές σημείο της υπόθεσης. Η ως άνω έκθεση θεωρεί ότι ανεξάρτητα από τη ρύθμιση αυτή υφίσταται σχετική υποχρέωση (καταβολής προς την ελληνική κυβέρνηση), καθώς οι πέρα από τις ανάγκες κατοχής καταβολές γίνονται κατά παραβίαση του άρθρου 49 του "Κανονισμού των Νόμων και Εθίμων εν τω κατά ξηράν πολέμω". Σημειώνει επίσης ότι μολονότι οι καταβολές γίνονταν από την Τράπεζα της Ελλάδος (η οποία και εισέπραττε προμήθεια και τόκο), δικαιούχος της απαίτησης είναι η ελληνική κυβέρνηση.

Τέλος, κατά την άποψη της Ειδικής Επιτροπής Νομικών (Βαμβέτσος, Χατζηδάκης, Κρίσπης, Πασιάς, Παπάς) που συστήθηκε το 1964 με σκοπό την εξέταση της νομικής φύσης της συμφωνίας αυτής (της Ρώμης της 14.3.1942), η Συμφωνία αυτή συνιστά δανειακή σύμβαση μεταξύ της Γερμανικής και Ιταλικής κυβέρνησης αφενός και της Ελληνικής αφετέρου. Προσθέτει δε η Επιτροπή ότι τα περί δανειακής σύμβασης προκύπτουν από το σαφή διαχωρισμό που κάνει η υπ' αριθ. 160/23.3.1942 διακοίνωση του Πληρεξουσίου του Ράιχ στην Ελλάδα Αλτενμπουργκ, μεταξύ εξόδων κατοχής και λοιπών αναλήψεων προς ικανοποίησιν των απαιτήσεων των δυνάμεων κατοχής αφετέρου. Σημειώνεται επιπρόσθετα ότι κατά την άποψη της Επιτροπής η επιβολή της συμφωνίας αυτής στην τότε ελληνική κυβέρνηση δεν μεταβάλλει τον συμβατικό της χαρακτήρα "κατά γενικήν αρχήν του δικαίου καθ' ην ελάττωμα της συμβάσεως δεν δύναται να επικαλεσθεί ο υπαίτιος αυτού". Τέλος, η Επιτροπή σημειώνει ότι "αποφασιστικώς συνηγορεί υπέρ της απόψεως ότι πρόκειται περί δανείου και το ότι μέρος των κερδών της υπό των Γερμανών ιδρυθείσης εταιρίας Degriges εφέρετο εντολή των εις πίστωσιν του ειδικού παρά τη Τραπέζη της Ελλάδος λογαριασμού των πέραν των εξόδων κατοχής αναλήψεων".

Ο καθηγητής κ. Κρίσπης μολονότι συμφωνεί με το χαρακτηρισμό της σχέσεως ως δανείου θεωρεί ότι από απόψεως διεθνούς δικαίου μπορεί να εμφανισθεί με δύο

μορφές: είτε ως αδικοπραξία των δυνάμεων κατοχής (με το αιτιολογικό ότι πρόκειται για πόρους πέρα από τους απαιτούμενους για δαπάνες κατοχής), είτε ως συμπληρωματικά έξοδα κατοχής εφόσον υποθεθεί ότι όλες οι αναλήψεις ανεξαρτήτως μορφής απέβλεπαν να καλύψουν τις κατά το δίκαιο του πολέμου αναγνωριζόμενες δαπάνες κατοχής. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για απαίτηση που μπορεί να προβληθεί μόνο στο πλαίσιο των επανορθώσεων (Σημείωμα Β' Γεν. Δ/νσεως ΥΠΕΞ από 16.11.1978).

Κατά την άποψη της Υπηρεσίας μας σχετικά με την προαναφερθείσα Συμφωνία της Ρώμης και τις τροποποιήσεις της μπορούν να σημειωθούν τα ακόλουθα:

Ως προς τα συμβαλλόμενα μέρη

Η Συμφωνία της Ρώμης της 14.3.1942 είναι συμφωνία μεταξύ κυβερνήσεων και συγκεκριμένα των Κυβερνήσεων του Ράιχ και της Ιταλικής Κυβέρνησης την οποία και αποδέχεται η Ελληνική Κυβέρνηση καθώς ο τότε Υπουργός Οικονομικών εκφράζει "τας ευχαριστίας του δια την γενομένην ρύθμισιν". Η Συμφωνία της Ρώμης τροποποιείται καταρχήν με το Πρακτικό της 2.12.1942. Στην τροποποίηση αυτή συμμετέχει πλέον ως συμβαλλόμενο μέρος και η ελληνική πλευρά (ο τότε Πρωθυπουργός και ο Υπουργός Οικονομικών).¹ Συμβαλλόμενη είναι η ελληνική κυβέρνηση και στην τρίτη τροποποίηση της 18.5.1943 στην οποία συμμετέχει ο τότε Υπουργός Οικονομικών.

Ως προς το αντικείμενο

Αντικείμενο της παραπάνω Συμφωνίας και των τροποποιήσεων που ακολούθησαν είναι ο περιορισμός των εξόδων κατοχής "εντός όσον το δυνατόν στενωτέρων ορίων." (παρ. 1 Συμφωνίας της Ρώμης). Τα έξοδα αυτά κατοχής ορίζονται καταρχήν σε 1.500 εκ. δρχ. (παρ. 2 Συμφωνίας της Ρώμης) και στη συνέχεια σε 8 δισεκατομμύρια δρχ. (παρ. α. Πρακτικού της 2.12.1942) Τα ποσά που καταβάλλονται πλέον των προαναφερθέντων εξόδων κατοχής διατίθενται "προς ικανοποίηση των αναποφεύκτων απαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής" και θα χρεώνονται από την Τράπεζα της Ελλάδος σε ιδιαίτερους λογαριασμούς η Κυβέρνηση του Ράιχ και η Ιταλική Κυβέρνηση (παρ. 3 Συμφωνίας της Ρώμης και παρ. β Πρακτικού της 2.12.1942). Περαιτέρω προβλέπεται η βεβαίωση ανάληψης των ποσών αυτών από τους Πληρεξούσιους των δύο Κυβερνήσεων και η μηνιαία προσωρινή αναγραφή των χρεώσεων ενώ εντός τριμήνου κοινοποιείται στην ελληνική κυβέρνηση το ποσοστό χρεώσεως κάθε Κυβέρνησης. Ενώ όμως παρ. 4 της Συμφωνίας της Ρώμης προβλέπει ότι η "οριστική ρύθμισις των καταβολών της Ελληνικής Κυβερνήσεως δύναται να λάβει χώραν αργότερον", η παράγραφος β. του Πρακτικού της 2.12.1942 προβλέπει την έναρξη αποπληρωμής των παραπάνω οφειλών από Απριλίου 1943.

¹ Όπως σημειώνεται στην έκθεση της Ειδικής Επιτροπής Νομικών του 1964 "ναί μεν κατά τους κανόνες του διεθνούς δικαίου η υπό του κατέχοντος στρατιωτικώς χώραν τινά διορισθείσα ή ανεκτή γενομένη Κυβέρνησις θεωρείται όργανον του κατακτητού, πάντως όμως το υπό στρατιωτικήν κατοχήν διατελούν κράτος δεν παύει να διατηρή την οντότητά του ως νομικού προσώπου διεθνούς δικαίου το οποίον εις τας σχέσεις του προς τον στρατιωτικώς κατέχοντα αυτό δεν θα ήτο δυνατόν να εκπροσωπηθή άλλως, ει μη δια της υπό του κατέχοντος διορισθείσης ή ανεκτής γενομένης Κυβερνήσεως."

Συνεπώς από το περιεχόμενο της Συμφωνίας της Ρώμης, όπως και εκείνο των τροποποιήσεων της συνάγεται ότι οι καταβολές χρηματικών ποσών από την ελληνική κυβέρνηση πλέον των εξόδων κατοχής είναι απαιτητές, ήδη δε με τη δεύτερη τροποποίηση (Πρακτικό της 2.12.1942) από τον Απρίλιο του 1943. Εξάλλου η κατά το γράμμα της Συμφωνίας χρέωση των ποσών αυτών σε βάρος της Κυβέρνησης του Ράιχ και της Ιταλικής κυβέρνησης συνιστά δανειακή σύμβαση μεταξύ αφενός της Ελληνικής Κυβέρνησης ως πιστώτριας, και αφετέρου της Κυβέρνησης του Ράιχ και της Ιταλικής Κυβέρνησης ως οφειλετών. Μάλιστα για την αποπληρωμή των καταβολομένων ποσών είχε προβλεφθεί (στην παρ. β του Πρακτικού της 2.12.1942) μηχανισμός αποπληρωμής της οφειλής αυτής μέσω clearing του εισαγωγικού και εξαγωγικού εμπορίου της Ελλάδας που διαχειρίζονταν αποκλειστικά οι εταιρίες Degriges και Sagic

Ως προς το δίκαιο που διέπει τη Συμφωνία της Ρώμης και τις τροποποιήσεις της

Το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση αυτή δεν καθορίζεται ρητώς. Όμως η αναφορά σε "έξοδα κατοχής" φαίνεται να παραπέμπει στο άρθρο 49 του "Κανονισμού των Νόμων και Εθίμων εν τω κατά ξηράν πολέμω" σύμφωνα με το οποίο "εάν ο καταλαβών εισπράξη εν τη καταληφθείση χώρα και άλλας εισφοράς εις χρήμα, γίνεται τούτο μόνον υπέρ των αναγκών του στρατού και της διοικήσεως της χώρας ταύτης".

Οι καταβολές ποσών πλέον των εξόδων κατοχής οι οποίες και χαρακτηρίζονται πληρωμές "προς ικανοποίησιν των αναποφεύκτων απαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής" φαίνεται να εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49. Ως προς τις καταβολές αυτές τα συμβαλλόμενα μέρη προβλέπουν τη δυνατότητα επιστροφής τους δίδοντας στις έννομες σχέσεις που αφορούν τις καταβολές αυτές το χαρακτήρα δανειακής σύμβασης. Αιτία επομένως της καταβολής για τα επιπλέον ποσά δεν είναι το άρθρο 49 αλλά η δανειακού χαρακτήρα Συμφωνία της Ρώμης και οι τροποποιήσεις της. Έτσι εξηγείται και ο μηχανισμός αποπληρωμής μέσω των εταιριών Degriges και Sagic.

Όμως μολονότι οι καταβολές ποσών πλέον των εξόδων κατοχής, δεν υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 49, δεν φαίνεται να προκύπτει ότι αφορούσαν δαπάνες άλλες από έξοδα κατοχής. Η φύση επομένως των "καταβολών προς ικανοποίησιν των αναποφεύκτων απαιτήσεων των στρατευμάτων κατοχής" δεν φαίνεται να διαφέρει από τα έξοδα κατοχής *stricto sensu*. Η φύση των καταβολών αυτών γίνεται σαφέστερη από το γράμμα των διατάξεων του Πρακτικού της 2.12.1942 (παρ. β αυτού) όπου οι καταβολές αυτές χαρακτηρίζονται ως " τα εις δραχμάς αναγκαιούντα ποσά δια την αντιμετώπισιν των εξόδων κατοχής, τα υπερβαίνοντα την προειρημμένη άνωθι καταβολήν" Η διατύπωση αυτή δεν αφορά επομένως δαπάνες για πράξεις *jure gestionis* οι οποίες θα υποβάλλονταν ως προς τη ρυθμισή τους σε διατάξεις ιδιωτικού δικαίου,² αλλά δαπάνες που αφορούν πράξεις *jure imperii*.

Φαίνεται επομένως ότι η έννομη σχέση που αφορά τα ποσά που καταβάλλονται πλέον των εξόδων κατοχής είναι σχέση δημοσίου δικαίου και μάλιστα

² Εξάλλου δεν ορίζεται εφαρμοστέο (εσωτερικό) δίκαιο στην εν λόγω δανειακή σύμβαση, ούτε φαίνεται από τις περιστάσεις να προκύπτει ότι τα συμβαλλόμενα μέρη ήθελαν να είναι το ελληνικό ή άλλο αστικό δίκαιο. Υπενθυμίζεται ότι η πρώτη σχετική σύμβαση συνάπτεται στη Ρώμη μεταξύ Κυβερνήσεων του Ράιχ και της Ιταλίας ενώ οι τροποποιήσεις της περιέχουν δημοσιονομικού χαρακτήρα διατάξεις υπολογισμού της αναπροσαρμογής των καταβολών οι οποίες διατάξεις δεν παραπέμπουν ως προς την αναπροσαρμογή αυτή σε διατάξεις εσωτερικού δικαίου.

δημοσίου διεθνούς δικαίου η οποία θεμελιώνεται σε συμφωνία τριών κυβερνήσεων η οποία όσων αφορά τα έξοδα κατοχής, φαίνεται να παραπέμπει στο άρθρο 49. Ως προς τα ποσά όμως που καταβάλλονται πλέον των εξόδων κατοχής των οποίων αναλαμβάνεται η υποχρέωση επιστροφής, οι έννομες σχέσεις των μερών ρυθμίζονται από τη Συμφωνία της Ρώμης και τις τροποποιήσεις της. Ο χαρακτήρας δε των σχέσεων αυτών ως δημοσίου διεθνούς δικαίου συμπληρώνεται από το άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953 "περί εξωτερικών γερμανικών χρεών". Οι έννομες συνέπειες της εφαρμογής των διατάξεων αυτών δεν αφορούν βεβαίως το ουσιαστικό περιεχόμενο της οφειλής, όμως ρυθμίζουν το ληξιπρόθεσμο χαρακτήρα της.

Συνεπώς η υποχρέωση επιστροφής στην Ελληνική Κυβέρνηση των ποσών που κατεβλήθησαν στις Κυβερνήσεις του Ράϊχ και της Ιταλίας δυνάμει της Συμφωνίας της Ρώμης και των τροποποιήσεών της, δεν θεμελιώνεται σε κάποια παραβίαση του δικαίου του πολέμου και δεν αποτελεί κατά τούτο μορφή επανορθώσεων *stricto sensu*, αλλά συμβατική υποχρέωση επ' αφορμής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου διεπόμενη από τις ρυθμίσεις της δανειακής συμβάσεως αλλά και τους κανόνες του διεθνούς δικαίου (είτε εθιμικούς όπως οι κανόνες ερμηνείας των συμβάσεων, είτε συμβατικούς όπως το άρθρο 5 παρ. 2 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953).

Ληξιπρόθεσμος χαρακτήρας

Καθώς έγινε λόγος για δανειακή σύμβαση πρέπει να εξετασθεί κατά πόσον οι οφειλές από το δανειακή σύμβαση έναντι της Ελλάδος έχουν καταστεί ληξιπρόθεσμες και είναι δυνατό να θεμελιώσουν σχετική απαίτηση επιστροφής των καταβολών.

Η παρ. 4 της Συμφωνίας της Ρώμης της 14.3.1942 παραπέμπει τη ρύθμιση του θέματος "να λάβει χώραν αργότερον". Όμως η τροποποίηση που επήλθε με το Πρακτικό της 2.12.1942 προβλέπει ότι "Οι λογαριασμοί ούτοι θα πληρώνονται από του Απριλίου 1943 εκ των κεφαλαίων της επιπλέον διαφοράς" Εξάλλου η παρ. 2 του άρθρου 5 της Συμφωνίας του Λονδίνου του 1953 ορίζει ότι "Η εξέτασις των απαιτήσεωνθέλει αναβληθεί μέχρι του οριστικού διακανονισμού του προβλήματος των επανορθώσεων". Η προϋπόθεση που θέτει η διατύπωση της παραγράφου αυτής θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πληρούται με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης 2+4. Πραγματικά κατά το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο (Bundesverfassungsgericht -2 BvL 33/93) "Η Συμφωνία 2+4 εκπληρώνει τη λειτουργία μιας Συνθήκης Ειρήνης και περιέχει έναν αποκλεισμό επανορθώσεων, από τον οποίο δεσμεύονται και εκείνα τα κράτη τα οποία δεν υπέγραψαν βέβαια αυτή τη Συμφωνία, αλλά όμως τη Συμφωνία του Λονδίνου περί ρυθμίσεως χρεών. Οι τέσσερεις Δυνάμεις θα ενεργούσαν λόγω της ιστορικά αυξημένης ιδιαίτερης ευθύνης τους αντιπροσωπευτικά για όλους τους συμμάχους, οι οποίοι ενέκριναν αυτή τη συμπεριφορά εν μέρει ρητώς, εν μέρει σιωπηρώς. Η παραίτηση από τις επανορθώσεις της ίδιας της Συμφωνίας 2+4 δεν αποκλείει όμως απαιτήσεις των εναγόντων εφόσον αυτές δεν αποτελούν επανορθώσεις"³

³ "Der Zwei-plus-Vier-Vertrag erfullt die Funktion eines Friedensvertrages und enthalte einen Reparationsausschluss, an den auch diejenigen Staaten gebunden seien, die zwar nicht diesen Vertrag, wohl aber das Londoner Schuldabkommen unterzeichnet hatten. Die vier Mächte hatten aufgrund ihrer historisch gewachsenen, besonderen Verantwortung stellvertretend für alle Alliierten gehandelt, die dieses Verhalten auch zum Teil ausdrücklich, zum Teil stillschweigend gebilligt hatten.

Der Reparationsverzicht des Zwei-plus-Vier-Vertrages selbst schliesse jedoch Anspürche der Kläger nicht aus, da diese keine Reparationen darstellen. "

Εξάλλου σε Σημείωμά του από 30.5.1991 ο Προϊστάμενος της ΕΝΥ κ. Οικονομίδης θεωρεί ότι εφόσον μετά τη Συνθήκη 2+4 και τη Συνθήκη Ενοποίησης οι δύο Γερμανίες ενώθηκαν οριστικά και ρυθμίστηκε στο διεθνές πεδίο το θέμα της Γερμανίας, εξέλιπε πια ο λόγος της αναβολής που πρόβλεπαν οι μεταπολεμικές Συμβάσεις αι η Γερμανία οφείλει από νομική άποψη κατ' εφαρμογήν των κανόνων του γενικού διεθνούς δικαίου αλλά και των παραπάνω ειδικών συμβατικών ρυθμίσεων να προχωρήσει στη ρύθμιση, όχι μόνο του κατοχικού χρέους προς την Τράπεζα της Ελλάδος, αλλά και όλων των άλλων ελληνικών απαιτήσεων κυβερνητικών και ιδιωτικών που προέκυψαν μετά τον πόλεμο.

Τόκος

Σύμφωνα με την παρ. 3 της Συμφωνίας της Ρώμης της 14.3.1942 τα ποσά θα χρεώνονται ατόκως στη Κυβέρνηση του Ράϊχ και στην Ιταλική Κυβέρνηση. Οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις τη Συμφωνίας δεν φαίνεται να μετέβαλαν τον άτοκο χαρακτήρα του δανείου.

Επισημάνσεις

Μετά από όσα προαναφέρθηκαν κρίνεται σκόπιμο να σημειωθούν τα ακόλουθα.

1. Στις Εκθέσεις των εκάστοτε Υπηρεσιακών παραγόντων δεν είναι σαφές το ύψος της οφειλής δυνάμει της Συμφωνίας της Ρώμης και των τροποποιήσεών της. Δεν είναι επίσης σαφής η μέθοδος υπολογισμού της πληθωριστικής δραχμής σε σταθερό νόμισμα (δολάρια αξίας 1938, χρυσές λίρες αγγλίας, δολάρια αξίας 1964 ή σταθερά γερμανικά μάρκα).
2. Μολονότι οι ελληνικές κυβερνήσεις στα διεθνή fora ετόνιζαν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του δανείου σε σχέση με τις επανορθώσεις εξαιρώντας το ζήτημα αυτό από το ζήτημα των επανορθώσεων, στη ρ.δ. από 10.11.1995 της Πρεσβείας Βόννης αναφέρεται ότι "δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την επίτευξη της λύσεως του θέματος των αποζημιώσεων και επανορθώσεων γενικώς και, ειδικότερον του ζητήματος του εκ των προμνημονευθεισών καταβολών δημιουργηθέντος γερμανικού χρέους." ("...die Voraussetzungen vorhanden sind, die zur Losung des allgemeinen Problems den Entschd'digungen und Reparationen und insbesondere der Frage nach der aus den vorerw'dhnten Zahlungen entstandenen deutschen Schuld erforderlich sind."). Η διατύπωση αυτή φαίνεται επομένως να εντάσσει το θέμα του δανείου στο γενικότερο πλαίσιο των επανορθώσεων.